

IHYA

İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

ŞEYH ABDURRAHMAN-I TÂĞÎ VE NORŞİN TEKKESİ'NDEN YAYILAN KOLLAR*

Mehmet Saki ÇAKIR*

Öz

Bitlis'in Güroymak ilçesinin eski adı olan Norşin, bir dönemin ilim ve irfan merkezi olmuştur. Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî'nin (v. 1886) burada kurduğu medrese ve tekke, bölgenin toplumsal ve dinî yapısında derin izler bırakmıştır. "Seyda" lakaplı Şeyh Abdurrahman, burada yetiştirdiği on dokuz halifesi ve binlerce müridi ile Bitlis ve çevresindeki illerin Nakşibendî-Hâlidî meşrebine göre bir tasavvufî yaşantıyı benimsemesinde önderlik etmiştir. Ondan sonra tekkenin şeyhliğini oğlu "Hazret" lakaplı Şeyh Muhammed Diyauddin (v. 1924) yapmıştır. Hazret de aynı şekilde insanların ilim tahsili ve tasavvufî eğitim almak üzere Norşin Tekkesi'ne akın etmelerinde önemli görev üstlenmiştir. Bu tekkenin son dönem meşhur şeyhi ise Şeyh Maşuk Norşinî (v. 1975) olmuştur. Norşin Tekkesi, toplumsal olaylara kayıtsız kalmayıp yeri geldiğinde Osmanlı tarafında cihada katılmış ve büyük mücadeleler vermiştir.

Tekkenin bir diğer özelliği de buradan altı farklı kol oluşmasıdır. Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgesinde Halidîlik bu kollar ile daha da yaygınlaşmıştır. Bunlar; Ohin, Çokreş, Zokayd, Hezân, Taşkesenli ve Kırtıloğlu şubeleridir.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahman-ı Tâğî, Norşin Tekkesi, Hâlidîlik, Bitlis.

---

* Bu makale "*Nakşibendî-Hâlidîliğin Seyyid Taha Hakkarî Nehrî Kolu*" başlıklı doktora tezinin ikinci bölümündeki bazı kısımlar yeniden düzenlenerek hazırlanmıştır.

** Yrd.Doç.Dr. Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tasavvuf Anabilim Dalı öğretim üyesi.

SHEİKH ABDURRAHMAN TAĞİ AND THE BRANCHES SPREADING FROM THE NORSHİN TAKKA

Abstract

Norshin, the former name of Bitlis Guroymak district, was a scholarly wisdom and sufism center in the past. The madrasa and takka that Sheikh Abdurrahman Tağî built here left deep traces in the social and religious structure of the region. Sheikh Abdurrahman, whose alias was "Seyda", with his nineteen khalifas and thousands of murids, led the development of Bitlis and its surroundings according to the Naqshbandi-Kkalidi tradition. The next sheikh of the takka, his son Sheikh Muhammad Diyauddin who was also known as "Hazret", had undertaken an important role in the influx of people to Norshin. The last famous sheikh of takka was Sheikh Mashuk Norshini.

Six branches were formed from Norshin in the Eastern and Southeastern regions of Turkey. Khalidiyyah became widespread with these branches. These branches are namely Okhin, Chokrash, Zokayd, Hazân, Tashkasan and Kirtiloglu.

Keywords: Abdurrahman Tağî, Norshin, Khalidiyyah, Bitlis.

GİRİŞ

Anadolu'nun yakın dönem tasavvuf tarihinde diğer tarikatlara nazaran Nakşbendî-Hâlidîliğin izlerini daha belirgin görmekteyiz. Mevlânâ Hâlid Şehrezorî Bağdâdî'nin (v. 1827) kurduğu Hâlidîliğin önemli temsilcilerinden biri de Seyyid Taha Nehrî koludur. Nehrî kolu, günümüz İran, Irak ve Türkiye topraklarının birleştiği Şemdinli'de teşekkül etmiş ve bu ülkelere sınır hattında yayılmıştır. Seyyid Taha Nehrî'den sonra tarikatı, Hizan ve çevresinde Seyyid Sıbgatullah Arvâsî temsil etmiştir. Arvâsî, şeyhine olan sıkı bağlılığıyla tarikatın o bölgede güçlü bir biçimde benimsenmesinde önemli bir örnek olmuştur.

Seyyid Sıbgatullah'tan sonra Nehrî kolunda tarikatın etkili bir biçimde yayılmasında belki de en dikkat çeken kişi halifesi Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî olmuştur. Bölgede "Seyda" lakabıyla anılan Şeyh Abdurrahman, Bitlis Norşin'de (Güroymak) kurduğu Norşin Tekkesi'nde yetiştirdiği on dokuz halifesi ile Bitlis ve çevresinde güçlü bir Hâlidîlik geleneği tesis etmiştir. Halifelerinin başka bölgelerde oluşturduğu yeni kollar ise günümüze kadar devam etmiştir. Bu

kollar Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde medrese-tekke sentezini tatbik ederek toplumun dinî yapısında derin izler bırakmışlardır. Bu izlerin kaynağına baktığımızda Hâlidî tasavvuf geleneğini görmekteyiz. Bu çalışmada Norşin Tekkesi'nin tarihi seyri bağlamında Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî'nin hayatı ele alınacak ve bu tekkeden yayılan kollar tespit edilecektir.

A. Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî ve Norşin Tekkesi

1. Ailesi, Tahsili ve Tarikata İntisabı

Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî, Siirt'in Şirvan ilçesine bağlı Mavit (Pirinçli) köyünde iskân etmiş Hesâmân kabilesinden olup “mâlâ sofîyân/sufilerin evi” diye bilinen bir aileye mensuptur. Oğlu Şeyh Muhammed Dîyaüddin'in babasından naklettiğine göre, ataları aslen Arabistan'dan olup sonradan bu kabilenin olduğu bölgeye göç etmişlerdir. Bundan dolayıdır ki bu kabilede amcazâdelerinden sadece birkaç neferin bulunduğunu belirtir.¹

Şeyh Abdurrahman'ın babası Molla Mahmud, değişik yerlerde ilim tahsil ettikten sonra Hizan'ın İspayirt/İspahirt² nahiyesinde bulunan Tağ köyüne gidip tahsiline burada devam eder. O dönemlerde nahiyenin emiri Abdi Bey ile eşi Miranete Hanım³ Molla Mahmud'un hal ve hareketlerini beğenip onu himayelerine alırlar. Molla Mahmud tahsilini tamamlayınca, Miranete Hanım kendi imkânlarıyla ona bir medrese yaptırır ve medreseye birtakım arazi vakfeder. Sonra da bu vakfın onun çocuklarına geçmesi vasiyetinde bulunur.⁴

¹ Muhammed Dîyaüddin Norşinî, *Risâletü Hazreti's-Şeyh Muhammed Dîyaüddin fî tercemeti âbâihi* (el-Kelimâtu'l-kudsiyye li's-Sâdât-i'n-Nakşbendiyye içerisinde), Haz. Ahmed Hilmi Kûgî, y.y. 1979, s. 294.

² 1310 (1893) Bitlis salnamesinde, Hizan'a bağlı bir nahiye olarak geçmektedir. “İspayirt” (İspayirt) şeklinde geçen kelime bölgede İspahirt olarak kullanılmaktadır. Salnamede geçtiğine göre, sınırları doğuda Nizar nahiyesi, batıda Müküs, güneyde Hizan, kuzeyde Pervari kazaları olarak belirtilmiştir. Nahiyede kadim 21 mescid ve üç medrese vardır. (1310 (1893) *Salnâme-i Vilayet-i Bitlis*, Bitlis Vilayet Matbaası, 1308 h., s. 189-190).

³ Tağ köyünde Miranete Hanım, medrese ve müderrislere karşı müşfik davranan bir salih kadın olarak bilinmektedir. Mezarı Tağ'daki caminin haziresindedir. Molla Mahmud'un soyundan gelenler medresenin kurulduğu dönemden itibaren bir gelenek olarak ramazan aylarının 27. gecesinde ona bir hatim okumaktadırlar (İbrahim Baz, “Osmanlı'dan Cumhuriyete Norşin Dergâhı ve Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî”, *Tasavvuf*, S. 34, 2014, s. 76-77).

⁴ Norşinî, *Risâle fî tercemeti âbâihi*, s. 294-295; Baz, “Norşin Dergâhı ve Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî”, s. 75-76.

Molla Mahmud, daha önce Şeyh Memduh et-Tillovî'ye (v. 1847) bağlı olarak Kadirî tarikatına müntesip iken, sonraları Basret şeyhlerinden Şeyh Salih Sıpkî'ye intisap ederek Nakşbendîliğe geçmiştir. Daha sonra Şeyh Salih'in izni ile Seyyid Sıbgatullah'a bağlanmıştır.⁵

Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî, ilim ve tasavvuf ile meşgul olan bu aile ortamında 1247/1831-32 yılında doğmuştur. İlk tahsiline babasının yanında başlayan Şeyh Abdurrahman, çevre köylerdeki birçok medresede ilim tahsil etmiştir. Ders aldığı müderrisler arasında Molla Abdussemed-i İrunî, Molla Muhammed Ziyâeddin-i Arvâsî,⁶ Mevlâna Abdurrahman-ı Nemirî Hizanî ve Molla Abdurrahman-ı Tîlî Mellekendî⁷ yer almaktadır. Tâgî, medrese tahsilini tamamlayınca babası ve çocuklarına tahsis edilen İspayirt'teki Tâg Medresesi'nde müderrislik yapmaya başlamıştır.⁸

“Seyda” lakabıyla⁹ meşhur olan Tâgî, tarikata ilk olarak Kadiriyye tarikatından Şeyh Abdurrahman Halis Tâlebânî'nin (v. 1858) halifesi Şeyh Hacı Emin Şirvanî'ye bağlanarak girer. Bir süre sonra Tâlebânî, halifesini irşaddan men edince Seyda-yı Tâgî, yeni bir mürşid arayışına girer. Arayışı neticesinde yine Kadiriyye tarikatından Şeyh Hamza Tillovî'ye sonrasında da Şeyh Nureddin Birifkanî'nin halifesi Şeyh Abdülbari Çerçahî'ye intisap eder. Çerçahî'nin yanında sülûkunu tamamlayınca Nureddin Birifkanî, Çerçahi'ye haber göndererek ona hilafet verilmesi talimatında bulunur. Böylece Tâgî, Kadirî halifesi olarak irşadla meşgul olur. Bu süre zarfında Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'nin müridlerinden Süleyman Erbusî vesilesiyle Kulat köyüne gider ve Sıbgatullah Arvâsî'yi ziyaret eder. Bu ziyaretinde kendi ifadesiyle bazı

⁵ Norşinî, *a.g.e.*, s. 295.

⁶ Medresesi Hizan'ın İspayirt nahiyesinde bulunan Molla Muhammed, Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'nin yeğenidir. Seyda-yı Tâgî onun yanında on üç yaşında ders okumuştur (Norşinî, *a.g.e.*, s. 298).

⁷ Molla Halil es-Siirdî ve Molla Resul Sıpkî gibi âlimlerden eğitim gören Molla Abdurrahman b. Molla Abdullah Semerşeyhî/Semerkendî (Yokuşbaşı), Muş'un Bulanık ilçesi Mellekend köyünde ve Muşa Bağlı Tîl'de müderrislik yapmıştır. Bölgede birçoğu şeyh olacak büyük âlimler yetiştirmiştir. Yetiştirdikleri âlimler arasında, Seyyid Sıbgatullah Arvâsî, Molla Hâlid Oreki, Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî, Şeyh Fethullah Verkânîsî, Hacı Süleyman Bitlisî, oğlu Molla İbrahim Çokreşi ve Şeyh Ahmed Taşkesenî yer almaktadır. Molla Abdurrahman 1289/1872-73 yılında vefat etmiş ve Mellekend köyünde defnedilmiştir. İki oğlu Molla Halil Çokreşi ile Molla İbrahim Çokreşi, ileride bahsedeceğimiz Şeyh Abdurrahman Tâgî'nin halifesidir (Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 189; Abdurrezak Türk, Erzurum'un Kandilleri, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2014, s. 274-275).

⁸ Norşinî, *a.g.e.*, s. 298-299.

⁹ Rivayet edildiğine göre Tâgî, irşad için Verkânîs köyüne gittiğinde, sonradan halifesi olacak Şeyh Fethullah Verkânîsî'nin dedesi Şeyh Muhammed'in kabrini ziyaret ederken, kabirdeki zat kendisine “seyda” diye hitap eder. Bundan sonra artık halife ve müridleri arasında “seyda” lakabıyla anılmaya başlar (Âsım Ohinî, *Birketü'l-kelimât*, Bitlis Ohin Medresesi Kütüphanesi, vr. 35).

keşiflere mazhar olur. Bu ziyaretine dair “*dillerin ifade edemeyeceği ve kulakların duyamayacağı acayip haller duydum ve gördüm*” yorumunda bulunmuştur.¹⁰ Tâgî, Arvâsî’den çok etkilenir. Köyüne döndükten sonra hilafet aldığı Kadirî şeyhi, Şeyh Abdülbari Çerçahî’ye durumu anlatır ve kendisinden izin ister. O da Abdülkadir Geylanî’yi ve Nureddin Birifkanî’yi inkâr etmemek şartıyla kendisine izin verir.¹¹

Büyük bir arzu ile Sıbgatullah Arvâsî’nin yanına varan Tâgî, ailesini bırakıp Kulat’ta kalmaya karar verir. Bir müddet tasavvuf eğitimi aldıktan sonra şeyhi ondaki hasret, iştiyak ve muhabbet duygularını artırmak gayesiyle onu Hizan’a bağlı İspayirt nahiyesine kadılık yapması için gönderir. Burada iki yıl kaldıktan sonra tekrar Arvâsî’nin yanına döner ve eğitimine devam eder. Dokuz yıl şeyhinin dergâhında hizmet eden Seyda-yı Tâgî, seyr u sülûkunu tamamlayınca 1868 yılında 37 yaşında hilafet alır.¹²

2. İrşadı ve Norşin Medrese-Tekkesini Kurması

Hilafet aldıktan sonra Bitlis ve Muş’a bağlı birçok köy ve ilçede irşad için gezen Tâgî, 1870 yılında şeyhi vefat edince Hizan’ın Gayda köyüne gelip buradaki tekkede postnîşîn olan şeyhinin çocuklarına irşad faaliyetlerinde destek olur. Ancak kısa süre sonra dergâhı, şeyhinin oğlu Şeyh Celaleddin’e bırakarak Gayda’dan Tâg köyüne geçer ve burada tedris ve irşad ile meşgul olur. En sonunda Norşin’e geçen Tâgî, burada Norşin Medrese ve Tekkesini kurar. Bu dönemin 1875 yıllarına tekabül ettiği tahmin edilmektedir.¹³ Tâgî Norşin’deki etkili irşadı ile buranın bölgenin en güçlü ilim ve irfan merkezi olmasını sağlar. Bu medresede ilim tahsil edenlerden biri olan Said-i Nursî buradaki insanlar hakkında şunları söyler:

“..Eğer istersen hayalinle Norşin karyesindeki Seyda’nın [Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî] meclisine git bak: Orada fukara kıyafetinde melikler, padişahlar ve insan elbisesinde melâikeleri, bir sohbet-i kudsiyyede göreceksin. Sonra Paris’e git ve en büyük localarına gir. Göreceksin ki akrepler insan libası giymişler ve ifritler adam suretini almışlar...”¹⁴

¹⁰ Şeyh Abdurrahman-ı Tahî [Tâgî], *Mektûbât-ı Seyda-i Tahî*, Çev. Ahmet Şahin, Semerkand Yayınları, İstanbul 2013, s. 12.

¹¹ Norşinî, *a.g.e.*, s. 300-301; Şefik Korkusuz, *Nehri’den Hazne’ye Meşayih-i Nakşibendî*, Pak Ajans Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul 2010, s. 80-83.

¹² Ohinî, *a.g.e.*, vr. 24-26; Baz, “Norşin Dergâhı ve Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî”, s. 81; Korkusuz, *Nehri’den Hazne’ye*, s. 83-86.

¹³ Baz, “Norşin Dergâhı ve Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî”, s. 81-82; Korkusuz, *Nehri’den Hazne’ye*, s. 86-95.

¹⁴ Said Nursî, *Mesnevî-i Nuriye*, Envar Neşriyat, İstanbul 1995, s. 263.

1886 yılında Norşin’de vefat eden ve buraya defnedilen Tâgî, on yılı Norşin’de olmak üzere toplamda on sekiz yıl irşad faaliyetlerinde bulunmuştur.¹⁵ Tâgî’nin halifeleriyle iletişim kurduğu ve çeşitli meseleleri beyan ettiği mektupları halifesi Şeyh Abdülkahhar Zokaydî tarafından toplanmıştır. Bu mektupların tercümesi *Mektûbât-ı Seyda-i Tahî* adıyla neşredilmiştir.¹⁶ Ayrıca şeyhi Seyyid Sıbgatullah Arvâsî’nin ve kendisinin vefatına dair işaretleri ve tasavvufî görüşlerini içeren bir diğer eser olan “*İşârât*”, halifesi Molla İbrahim Çekreşî tarafından derlenmiştir.¹⁷

3. Osmanlı Devletiyle İlişkileri ve Cihada katılması

Seyda-yı Tâgî, medrese ve tekkesinde tedris ve irşad ile uğraşırken bölgedeki siyasi ve sosyal gelişmelere de kayıtsız kalmamıştır. Nitekim kendi dönemine denk gelen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında, mürid ve halifelerini cihada teşvik etmiş¹⁸ ve kendisi de cihada katılmıştır.¹⁹ Cihada katılan halife ve müridlerin komutanlığını ise muhtemelen cihada 1440 asker ile katılan²⁰ şeyhinin oğlu Şeyh Celaleddin yapmıştır.

Yine Şeyh Abdurrahman, vefat etmeden iki yıl önce Bulanık’ta Murat Nehrî üzerinde üç gözlü bir taş köprüünün yapılmasına öncülük ettiğinden Osmanlı Devleti tarafından kendisine Üçüncü Rütbeden Mecidî Nişanı verilmiştir.²¹

4. Şeyh Abdurrahman’dan Sonra Norşin Tekkesi ve Şeyh Muhammed Diyauddin Norşinî

Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî, vefat ettiğinde Norşin’de yerine bir müddet halifesi Şeyh Fethullah Verkânîsi postnîşin olmuştur. Ancak Verkânîsi, Tâgî’nin oğlu Şeyh Muhammed Diyauddin’e (v. 1924) icazet verince, Norşin’den ayrılmış ve tekkeyi ona bırakmıştır.

¹⁵ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 66. Ohinî, vefat tarihini 20 Rebiulevvel 1304 Perşembe olarak kaydeder.

¹⁶ Bkz. Şeyh Abdurrahman-ı Tahî [Tâgî], *Mektûbât-ı Seyda-i Tahî*, Çev. Ahmet Şahin, Semerkand Yayınları, İstanbul 2013.

¹⁷ Bkz. İbrahim Çekreşî, *Kitâbu'l-İşârât (el-Kelimâtu'l-kudsiyye li's-Sâdât-i'n-Nakşbendiyye* içerisinde), Haz. Ahmed Hilmi Kûğî, y.y., 1979.

¹⁸ Abdurrahman-ı Tâgî, *Mektûbât*, s. 144-145 (39. Mektup). Mektupta cihada katılmanın farz-ı ayn olduğunu belirtmiş ve kim olursa olsun hiçbir bahane ile geri kalmaması gerektiğini söylemiştir.

¹⁹ Abdurrahman-ı Tâgî, *Mektûbât*, s. 59 (15. Mektup). Mektupta 300-400 kişi toplayıp savaşa katılacağını belirtir.

²⁰ Ahmed Muhtar Paşa, *Anadoluda Rus Muharebesi 1876-1877*, Sadeleştiren: Enver Yaşarbaş, Petek Yayınları, C. I, İstanbul 1985 s. 153-155.

²¹ BOA, İ.DH, 962/76124, 04 Z 1302/14 Eylül 1885; Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 57.

Hazret²² lakaplı Şeyh Muhammed Diyauddin, 1858 yılında Hizan'a bağlı Üsb (Doğrular) köyünde doğmuştur. İlim tahsiline babası Abdurrahman-ı Tâğî'nin yanında başlamış, Şeyh Fethullah Verkânisi'de devam edip ondan icazet almıştır. Tarikata babasına intisap ederek giren Şeyh Muhammed Diyauddin, babasının yönlendirmesiyle Şeyh Fethullah'a intisap etmiş ve ondan hilafet almıştır. On yıl mürşidi hayatta olmak üzere toplamda otuz dört yıl irşad görevi yürüten Hazret birçok halife yetiştirmiştir. 1342/1924 yılında Norşin'de vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.²³

Hazret de babası gibi Norşin'de birçok âlim ve halife yetiştirmiş ve I. Dünya Savaşı'nda mücadele etmiştir. Vefat ettiği aile efradını ve tekkeyi halifesi ve Tâğî'nin damadı *Melâ-yı Mazın* (büyük molla) olarak bilinen Molla Muhammed Emin Kursincî'ye²⁴ (v. 1352/1933-34) emanet etmiştir. Hazret'ten sonra Norşin'de etkili irşadıyla tanınan şeyh, Hazret'in halifesi Şeyh Ahmed Haznevî'den (v. 1950)²⁵ hilafet alan Şeyh Maşuk (v. 1975) olmuştur. Şeyh Maşuk, Hazret'in birâderzâdesi Muhammed Masum'un oğludur. 1906 yılında Norşin'de doğmuştur. Molla Abdülbaki Subaşi'den ilim tahsil ettikten sonra Norşin'de kurduğu medresede müderrislik yapmıştır. Tarikata önce Norşin'de postnîşîn olan Hazret'in halifesi Molla Muhammed Emin'e (Melây-ı Mazın) intisap ederek girmiştir. Molla Muhammed Emin (v. 1936) vefat edince Hazret'in diğer halifesi Şeyh Ahmed Haznevî'ye intisap eder. Ondan hilafet

²² Hazret-i Sâni lakabının kısaltılmışıdır. Birinci hazret ise Diyauddin/Ziyauddin lakaplı Mevlânâ Hâlid'dir.

²³ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 103-133. Detay için bkz. Alaeddin Haznevî, *Hazret ve Şah-ı Hazne: Hayat ve Menkıbeleri*, Çev. Abdullah Demiray, Semerkand Yayınları, İstanbul 2012, ss. 17-21.

²⁴ Bitlis Hizan'a bağlı Kursinç (Karbastı) köyü olduğu gibi, Siirt Şirvan'a bağlı da Kursinç diye bir köy vardır. Âsım Ohinî, Molla Muhammed Emin'in Şirvan'a bağlı Kursinç köyünden olduğunu belirtir (Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 126).

²⁵ Suriye topraklarında bulunan Kamışlı kazasına bağlı Hazne beldesinde 1304/1886 yılında doğmuştur. Doğduğu yere nisbeten Haznevî lakabıyla şöhret bulmuştur. Eğitimine babası Molla Murad'ın yanında başlayan Haznevî, Silvan'da bulunan Molla Hüseyin Küçük (v. 1955) ve Norşin'de bulunan birçok müderristen aldığı tahsil ile ilmi icazetini almıştır. Önceleri Şeyh Abdülkadir Hezânî'ye bağlanan Haznevî, onun vefatından sonra Şeyh Muhammed Diyauddin'e intisap eder. Suriye'deki Hazne'den Norşin'e on beş yıl boyunca gidip gelerek manevî terbiyesini tamamlamıştır. Şeyh Muhammed Diyauddin'den hilafet alan Haznevî, Hazne'de Haznevî dergâhını kurarak irşada başlar. Kısa bir süre sonra Haznevî kolunun merkezini teşkil edecek Telmaruf'a geçer. Bu dergâhta birçok âlim ve halife yetiştiren Haznevî, 1950 yılında vefat eder ve Telmaruf'a defnedilir. Ondan sonra, sırasıyla oğulları Şeyh Muhammed Masum Haznevî (v. 1958), Şeyh Alaeddin Haznevî (v. 1969) ve Şeyh İzzeddin Haznevî (v. 1992) postnîşîn olmuştur. Haznevî'nin önemli halifelerinden biri de Menzil Dergâhı'nın kurucusu Seyyid Abdülhakim Bilvanisi'dir (v. 1972).) Alaeddin Haznevî, *a.g.e.*, ss. 59-65; Abdurrahim Haznevî, *et-Tarikatu'n-Nakşebendiyye*, Mektebetu Seyda, Diyarbakır 2015, ss. 251-283; Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 136.

alınca Norşin’de irşada başlar. Onun döneminde Norşin eski dönemdeki aktifliğine kavuşur. 1975 yılında Mekke’de vefat eden Şeyh Maşuk, Cennetü’l-muallâya defnedilir. Şeyh Maşuk’un on altı halifesi vardır.

5. Halifeleri

Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî on dokuz halife yetiştirmiş ve bu halifelerin bazıları, ileride de değinileceği gibi ayrı kollar oluşturmuştur. Bunların bir kısmı tarikata Seyyid Sıbgatullah Arvâsî’ye intisap ederek girmiş, hilafeti ise Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî’den almıştır. Bu halifelerin farklı bölgelere yayılmasıyla, Nehrî kolu Seyyid Taha’dan sonra yeniden etkili bir dönem yaşamıştır. Başka bir deyişle, Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî, Seyyid Taha Nehrî’den sonra tarikatı farklı bölgelere yayma açısından en etkin şeyh olarak öne çıkmaktadır. Gerek yetiştirdiği halifeleri ve gerekse mektuplarında konu edindiği tarikat anlayışı ile Hâlidîliğin Seyyid Taha-i Nehrî kolunun günümüze kadar ulaşmasına önemli katkıda bulunmuştur. Seydayı Tâğî bu durumu şöyle ifade eder: *Tarikat, zamanımızda çok belirginlik kazandı. Gerek Gavs hazretlerinin [Seyyid Sıbgatullah], gerek Seyyid Tâhâ hazretlerinin, gerekse diğer büyüklerin döneminde böyle değildi.*²⁶ Halifeleri şunlardır:

1. **Şeyh İbrahim Çokreşî (v. 1881)**
2. **Şeyh Halil Çokreşî (v. 1897)**
3. **Şeyh Fethullah Verkânîsî (v. 1899)**
4. **Şeyh Abdülkahhar Zokaydî (v. 1906)**
5. **Şeyh Abdülkadir-i Hezânî (v. 1908)**
6. **Şeyh Ahmet Taşkesenî (v. 1909)**
7. **Şeyh Muhammed Sami Erzincanî (v. 1912)**

(Buraya kadarki halifeler ileride detaylıca ele alınacaktır)

8. **Şeyh Yusuf Saruhanî Bitlisî (v. 1873)**

1830 yılında doğan Şeyh Yusuf, ilim tahsiline Kadirî şeyhi olan babası Hacı İshak Efendi’de başlar. Başka medreselerde de ilim tahsil ettikten sonra babasına intisap ederek Kadirî tarikatına girer. Birçok medresede müderrislik yapan Yusuf-i Bitlisî, Bitlis Ulu Camii’nde vaizlik de yapmıştır. Babasının vefatından sonra Norşin’e gidip Abdurrahman-ı Tâğî’ye intisap eder ve sülûkunu tamamladıktan sonra hilafet alır. Hacı Yusuf’un Mamo (amca) lakaplı, bölgede birçok mimari çalışma yapan Sûfî Abdülcelil diye bir halifesi vardır. Bitlis’te irşad

²⁶ İbrahim Çokreşî, *Kitâbu’l-İşârât (el-Kelimâtu’l-kudsiyye li’s-Sâdât-i’n-Nakşbendiyye* içerisinde), Haz. Ahmed Hilmi Kûğî, y.y., 1979 s. 172.

faaliyetlerinde bulunan Şeyh Yusuf, 1873 yılında 43 yaşında iken vefat etmiştir. Kabri Bitlis'te ziyaret edilmektedir.²⁷

9. Hacı Süleyman Bitlisî (v. 1877)

Aralarında Molla Resul-i Sipkî, Molla Abdurrahman-ı Mellekendî ve Molla Hâlid-i Siirdî gibi bölgenin en büyük üstadlarının yer aldığı medreselerde ilim tahsil etmiştir. İcazet aldıktan sonra Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Abırı (Esenlik) köyünde resmi müderrislik yapar. Önce Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'ye intisap eder. Arvâsî'nin vefatından sonra Tâğî'ye intisap eder ve ondan hilafet alır. 26 Kanunisâni 1294/1879 yılında vefat eder ve Hınıs'a bağlı Zırnak'ta defnedilir.²⁸

10.Şeyh Abdullah Subaşı Norşinî (v. 1890)

Bitlis'te Subaşı kabilesine mensub olan Molla Abdullah, aralarında Şeyh Fethullah Verkânî'si'nin de bulunduğu âlimlerden ders alıp tahsilini tamamlar. Önceleri akrabası Molla Reşid-i Norşinî ile birlikte Sıbgatullah Arvâsî'ye intisap etmiş, onun vefatından sonra Abdurrahman-ı Tâğî'ye tabi olmuştur. 1307/1890'da erken denilebilecek 35 yaşında vefat etmiş ve Norşin'e defnedilmiştir.²⁹

11.Şeyh Tahir Abırî (v. 1900)

Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Abırı (Esenlik) köyünde ilim tahsilini tamamlayan Şeyh Tahir, 1293 (1876) Erzurum Salnamesinde Muş'un Bulanık ilçesindeki Meclis-i Da'vâ'da mümeyyiz olarak geçmektedir. Bulanık'a geldiğinde Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî'ye, intisap eder. Görevinden istifa eden Şeyh Tahir, Norşin'e gider. Burada on yıl hizmet ettikten sonra hilafet alır ve irşad için kendi memleketi Abırı'ye gönderilir. 1317/1900 yılında Abırı'de vefat edip buraya defnedilen Şeyh Tahir'in Bulanık ilçesinin Tono köyünden Molla Abdülkerim isminde bir halifesi bilinmektedir.³⁰

12.Şeyh İbrahim Neynikî (v. 1907)

²⁷ Korkusuz, *Nehrî'den Hazne*'ye, s. 160-163; Baz, "Norşin Dergâhı ve Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî", s. 89.

²⁸ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 62-63, 69; Korkusuz, *Nehrî'den Hazne*'ye, s. 153-157; Baz, "Norşin Dergâhı", s. 89.

²⁹ Korkusuz, *Nehrî'den Hazne*'ye, s. 164-166; Baz, "Norşin Dergâhı", s. 90.

³⁰ *1293 Erzurum Salnamesi*, Erzurum, Erzurum Vilayet Matbaası, s. 88; Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 69; Korkusuz, *Nehrî'den Hazne*'ye, s. 172-17.

Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Neynik (Uzgörür) köyündendir. 93 Harbi esnasında Tâğî, ondan ve Şeyh Tahir'den bölgede asker toplamasını istemiştir. Medine'de vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.³¹

13.Şeyh Reşid Norşinî (v. 1910)

Norşin'in Bızatun (Kavunlu) köyünden olan Şeyh Reşid, tarikata Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'ye intisap ederek girmiştir. Vefatına yakın Arvâsî, onu Abdurrahman-ı Tâğî'ye yönlendirmiş, Şeyh Abdurrahman da ona hilafet vermiştir. Şeyh Reşid, Norşin'de vefat etmiş olup kabri oradadır.³²

14.Şeyh Mustafa Bitlisî (v. 1914)

Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî'nin kâtibi olduğundan Molla Mustafa-i Kâtip olarak da bilinir. Bitlis'te doğan Molla Mustafa, ilim tahsilini bitirdikten sonra Şeyh Muhammed Küfrevî'ye tabi olur. Daha sonra Küfrevî'nin yönlendirmesiyle Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî'ye intisap edip sülûkünü tamamlar ve ondan hilafet alır. Şeyhinin talimatıyla Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Semerşeyh (Yokuşbaşı) köyüne yerleşir ve burada yedi yıl müderrislik yapar. Daha sonra Şeyh Muhammed Diyauddin'in yönlendirmesiyle Erzurum'da Çaçko (Karaçoban/Akkavak) köyüne yerleşir. Bir müddet de Hıms ilçesine bağlı Halifekom köyünde irşad faaliyetinde bulunan Şeyh Mustafa 1914 yılında vefat eder. Vasiyeti üzere Çaçko köyüne defnedilir.³³

15.Şeyh Abdülhakim Fersafî Ceznî

Şeyh Muhammed Hazîn Fersafî'nin kardeşi olup üstadı Şeyh Abdülkahhar'ın vasıtasıyla Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî'ye intisap etmiştir. Hilafet aldıktan sonra Halıkan (Baykan/Ardıçdalı), Bilvanis (Baykan/Ormanpınar), Melefan (Kozluk/Tuzlagölü) köylerinde kaldıktan sonra Cezni (Kozluk/Yazpınar) isimli köye yerleşir. 1899 yılında aynı zamanda bacanağı olan Şeyh Muhammed Diyauddin (Hazret) ile birlikte hacca giderler. Hac dönüşünde Lübnan'da bir dağda konakladıkları sırada kaybolmuş ve kendisinden bir daha haber alınamamıştır. Kaybolduğunda 40 yaşındadır. Ohinî, Tûr-i Sînâ dağında vecd ve ilahi cezbe ile kaybolduğunu söyler.³⁴

16.Şeyh Abdülhad-i Çarçahî³⁵

17.Seyyid İbrahim Süirdî³⁶

³¹ Abdurrahman-ı Tâğî, *Mektûbât*, s. 144-145. 39; Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 69.

³² Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye*, s. 122.

³³ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 69; Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye*, s. 167-171; Baz, "Norşin Dergâhı, s. 88.

³⁴ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 70; Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye*, s. 158-159.

³⁵ Hizan'a bağlı Çarçah/Çırçak (Kalkanlı) köyündendir. Malazgirt'e bağlı Hasanpaşa köyünde medfundur. Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 69.

18.Hace Yusuf Koşki Hınısı³⁷**19.Molla Abdullah Horosî Hizanî³⁸****B. Norşin Tekkesi'nden Yayılan Kollar****1. Şeyh İbrahim-i Çokreşî (v. 1881) ve Çokreş Dergâhı**

Bölgede büyük âlim olarak tanınan Molla Abdurrahman-ı Mellekendî'nin oğlu Molla İbrahim Çokreşî, 1858 yılında doğmuştur. İlim tahsiline önceleri babasında başlayan Çokreşî, civar medreseleri dolaşarak tahsiline devam eder. 17-18 yaşlarında Muş'un bir köyünde ilim tahsil ederken Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'nin bu köye gelmesiyle kardeşi Molla Halil ile birlikte ona intisap ederler. Çokreşî, ilmi tahsilini bitirip babası Molla Abdurrahman-ı Mellekendî'den icazet alır ve Hizan'a gidip Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'nin müridlerinden olur. Seyyid Sıbgatullah vefat edince onun halifesi Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî'ye intisap eder ve ondan hilafet alır.³⁹ Hilafeti aldıktan sonra Erzurum'un Karaçoban ilçesine bağlı Çokreş (Erenler) köyünde bir medrese ve tekke kurarak tedris ve irşadla meşgul olur. Burada ikameti esnasında 1881 yılında henüz 33 yaşında iken vefat etmiştir. Halifesi yoktur. Fakat soyundan gelenler ileride de bahsedileceği gibi başka şeyhlerden hilafet alıp Çokreş'te ilim ve irşad faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Çokreşî, şeyhi Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî'nin sohbet ve işaretlerini içeren *İşârât* adlı bir eser telif etmiştir. Eserinde aynı zamanda Seyyid Sıbgatullah Arvâsî ve Seyyid Taha'nın sözlerine de yer vermiştir.⁴⁰

Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî'nin bu aileden bir diğer halifesi de Şeyh İbrahim Çokreşî'nin kardeşi Şeyh Halil Efendi'dir. Ağabeyi Çokreş'te bulunurken kendisi Erzurum'un Köprüköy ilçesine bağlı Kızılca köyüne yerleşip burada irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Ayrıca Şeyh Halil, Karayazı, Horasan, Azap ve Pasinler köylerini irşad için dolaşmıştır. 1897 yılında Kızılca'da vefat eden Şeyh Halil buraya defnedilir.⁴¹ Ondan sonra oğlu ve Şeyh Abdurrahman-ı Çokreşî'nin (v. 1929) halifesi Şeyh Abdülkerim Efendi, babasının Köprüköy-Kayabaşı

³⁶ Siirt'te medfundur. Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye*, s. 175.

³⁷ Erzurum'un Yakutiye ilçesine bağlı Köşk köyündendir. Pasinler ilçesine bağlı Çulu (?) köyünde medfundur. Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 70.

³⁸ Hizan ilçesine bağlı Horos (Horozdere) köyündendir. Muş'un Tırçonk (Bulanık/Altınoluk) köyünde medfundur.

³⁹ Türk, *a.g.e.*, s. 266.

⁴⁰ Türk, *a.g.e.*, s. 277.

⁴¹ Türk, *a.g.e.*, ss. 281-284.

(Kirinkar) köyünde almış olduğu araziye yerleşir ve buradaki medrese ve tekkede irşad faaliyetlerini yürütür. Bir dönem gözetim ve kontrol altında tutulunca Kâhta'dan Hacı Hoca Mehmet Efendi'yi getirtip burada müderrislik yapmasını sağlar. Şeyh Abdülkerim 1951 yılında Kayabaşı köyünde vefat edip buraya defnedilir. Yine bu aileden Şeyh Abdülkerim'in oğlu ve Norşinli Şeyh Maşuk'un halifesi Şeyh Muhammed Zahid Efendi (v. 1995) ilmi ve irfânî hizmetleriyle bilinmektedir.

Tekrar Çokreş Tekkesi'ne dönecek olursak, Şeyh İbrahim vefat edince ondan sonra sırasıyla, Şeyh İbrahim'in diğer kardeşi ve Molla Halil'in halifesi Şeyh Esad Çokreşi (v. 1902), Şeyh İbrahim'in oğlu ve Şeyh Muhammed Diyauddin'in halifesi Şeyh Abdurrahman Çokreşi (v. 1929), irşad ve tedris faaliyetlerini sürdürmüştür. I. Dünya Savaşı'nın araya girmesiyle bir müddet kesintiye uğrayan medrese ve tekkedeki faaliyetler daha sonra Şeyh Abdurrahman-ı Çokreşi'nin amcasının oğlu ve halifesi Molla Yahya (v. 1964) ile yeniden başlatılmıştır. Ondan sonra da Molla Yahya'nın oğlu Şeyh Abdürrahim (v. 2006) buradaki faaliyetleri sürdürmüştür.⁴²

2. Şeyh Fethullah Verkânisî (v. 1899) ve Bitlis'teki Ohin Dergâhı

Siirt'in Baykan ilçesine bağlı Verkânis köyünde 1846 yılında doğan⁴³ Şeyh Fethullah, Molla Abdurrahman-ı Mellekendî ve Molla Resul Sipkî'den ders aldıktan sonra Muşlu Hacı Tayyip Efendi'den⁴⁴ de bir müddet ilim tahsil edip ondan icazet alır.⁴⁵ Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Koğak (Dokuzpınar) köyünde bir süre kalan Verkânisî, aynı ilçeye bağlı Abırî (Esenlik) köyünde resmi müderrislik yapmaya başlar.⁴⁶ Rivayet edildiğine göre ilimdeki yetkinliği o kadar şöhret bulur ki Ezher Üniversitesi'nden kendisine fetva soran mektuplar gelir.⁴⁷

Verkânisî, bir yandan ilimle uğraşırken bir yandan da mürşid arayışına girer. Ancak hiçbir mürşid kendisini cezbetmez. Sıbgatullah Arvâsî'nin de namını duyan Verkânisî, ilk başlarda onu ziyaret etmez. Fakat bir gün Verkânisî'nin annesi, Arvâsî'yi Bitlis'te ziyaret edip ondan etkilendiğini oğluna anlatınca Verkânisî onu ziyaret etmeye niyetlenir. Ancak Verkânisî,

⁴² Çokreş şeyhlerinin hayatı için bkz. Abdurrezak Türk, *a.g.e.*, ss. 274-310.

⁴³ Fethullah Ayte, "Medreseler", *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*, C. I, Muş Üniv. Yayınları, Muş 2013, s. 62.

⁴⁴ Şeyh Muhammed Diyauddin'in halifesi Şeyh Selim'e verdiği ilmî icâzetnâmede yer alan bilgilere göre Hacı Tayyip Efendi Seyyid Salih Nehrî'nin halifesidir. Bkz. *Ekler İcâzetnâmeler*. Ayrıca bkz. Ohinî, *a.g.e.*, vr. 71.

⁴⁵ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 71.

⁴⁶ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 41.

⁴⁷ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 71-72. Ohinî, o dönemde bölgede şöhrete ulaşmış üç âlimden söz eder. Biri Şeyh Fethullah Verkânisî, diğeri Seyyid Fehim Arvâsî öbürü de Şeyh Emin en-Nuveynî Bitlisî'dir.

Gayda'ya gitmeden Arvâsî vefat eder.⁴⁸ Bu duruma çok üzülen Verkânîsî, onu sürekli rüyasında görmeye başlar. Rüyalardan hâsıl olan muhabbetten dolayı Gayda'ya gider ve o dönemde orda postnîşîn olan Şeyh Celaleddin'e intisap eder. Fakat intisap sonrası gereken tarikat âdâbını uygulamaz. Daha sonra Şeyh Hâlid-i Orekî'nin yanına giderek ya kendisine ya da Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî'ye intisap etmek istediğini söyler. Orekî ona istihare etmesini tavsiye eder. İstihare yapan Verkânîsî, Tâğî'ye intisap etme işareti⁴⁹ gördüğünden ona intisap eder.⁵⁰

Norşin'e gidip Şeyh Abdurrahman'a intisap eden Verkânîsî, onun isteği üzerine resmi müderrislikten istifa edip Norşin'de şeyhinin yanında müderrislik yaparak dergâha hizmete başlar.⁵¹ Sülûkunu bitirip hilafet alan Şeyh Fethullah, Norşin'de kalmaya devam eder ve Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî vefat edince onun yerine Norşin Tekkesi'ne postnîşîn olur. Tâğî'den sonra bütün halife ve müridler Verknîsî'ye tabi olur.⁵² Bu süre zarfında Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî'nin oğlu Şeyh Muhammed Diyauddin'in manevî terbiyesiyle meşgul olan Verkânîsî, ona hilafet verince pîrdâşı Ahmet Taşkesenî'nin tavsiyesi⁵³ üzerine Norşin Tekkesi'ni Şeyh Muhammed Diyauddin'e bırakır ve Bitlis'e bağlı Ohin (Koyunlu) köyüne yerleşir. Ohin'de dört yıl kaldıktan sonra Bitlis merkeze geçen Verkânîsî, Mermutlar mahallesinde kendisi için yapılan medresede ders verir. On üç yıl irşaddan sonra 21 Cemaziyelevvel 1317/27 Eylül 1899 yılında 53 yaşında vefat eden Şeyh Fethullah, vasiyeti üzere Bitlis'teki evinin arka kısmına defnedilir.⁵⁴

Verkânîsî, irşad ve ilim hizmetlerinin yanı sıra 93 Harbi'nde şeyhi Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî ile birlikte Motkan (Mutki) bölgesinde Ruslara karşı mücadele etmiştir. Farklı ilimlerden birçok eseri bulunan Verkânîsî'nin bazı eserleri şöyledir: *el-Küfrü ve'l-kebâir*, *Âdâb-ı Fethullah*, *Avâmil*, *Menâsiku'l-hac*, *Mektûbât*, *Vefât-ı Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî ve Risâle-i akâid*.⁵⁵ Bilinen altı halifesi ise, Şeyh Muhammed Diyauddin (Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî'nin

⁴⁸ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 40-41.

⁴⁹ Orekî ile Verkânîsî istihare için mescide girerler. Orada istihare ederler. Verkânîsî istiharede kendisinin, Orekî'nin elinde pişmiş bir ördek olduğunu ve Tâğî'nin bir şahin gibi gelip onu elinden aldığını görür. Orekî bu istihare sonucunda “*sen benim avımdın ancak Tâğî, bir şahin gibi seni kaptı*” diyerek onu Tâğî'ye yönlendirir (Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 42).

⁵⁰ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 40-42.

⁵¹ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 43.

⁵² Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 72.

⁵³ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 93.

⁵⁴ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 69, 96-97.

⁵⁵ Bu eserlerin bir kısmı, Ohin Medresesi Kütüphanesi'ndedir.

oğlu), Seyyid Hasan Arvâsî (Seyyid Sıbgatullah Arvâsînin oğlu), Seyyid Abdulgaffar Arvâsî (v. 1914), Molla Ahmed Karakoyî, Molla Ömer Horosî, Molla Hasan Ademî'dir.⁵⁶

Şeyh Fethullah Verkânîsî'den sonra onun yerine oğlu Şeyh Muhammed Alaeddin Ohinî irşad ve tedris faaliyetlerini sürdürmüştür. Tarikat icazetini, Şeyh Muhammed Diyaeddin'den alan Şeyh Alaeddin, medresedeki faaliyetlerini devam ettirmekte birçok zorluk çekince Bitlis'ten Ohin'e hicret etmek zorunda kalmıştır. Dönemin ağır şartlarından dolayı mağaralarda ve köyden uzak çorak arazilerde talebe yetiştiren Ohinî, bu süreçte iki defa sürgün edilmiştir.⁵⁷ Şeyh Alaeddin, farklı ilimlerde eserler telif etmiştir. Bunlardan bazıları, *Celâü'l-ayni fi'l-fıkh*, *Risâle fi'l-vaz'*, *Risâle fi'l-isti'âre*, *Risâle fi'l-münâzara*, *Tezhîbu't-tezhîb fi'l-mantık*, *Hidâyetü's-sıbyân fi't-tecvîd*, *Risâle fi'l-mustalahu'l-hadîs*'dir.⁵⁸ Şeyh Alaeddin 28 Safer 1369/1949 tarihinde vefat etmiştir.⁵⁹ Kimseye hilafet vermemiştir. Ohin Tekke ve Medresesi'ndeki faaliyetleri oğulları devam ettirmiştir. Ondan sonraki Ohin şeyhleri şöyledir:

1. Şeyh Mazhar Ohinî (v. 1409/1989); Şeyh Alaeddin'in en büyük oğludur. Tarikata babasına intisap ederek girmiştir. Ancak hilafeti Şeyh Mahmud-i Karakoyî'den (v. 1372/1952-53) almıştır. Aralarında *Nehcetu'z-zekiyye fi âdâbi't-tarîkati'n-Nakşbendiyye* isimli eserin bulunduğu birçok eser telif etmiştir.

2. Şeyh Hâlid Ohinî (v. 1406/1986); Şeyh Alaeddin'in ortanca oğludur. O da tarikata babasına intisap ederek girmiş, hilafeti ise Şeyh Mahmud-i Karakoyî'den almıştır. Aralarında Şeyh Selim-i Zokaydî ve Molla Masum Godişki'nin de bulunduğu birçok talebe ve halife yetiştirmiştir.

3. Şeyh Âsım Ohinî (v. 2011); Şeyh Alaeddin'in en küçük oğludur. Tarikata babasına intisap ederek girmiştir. Sonrasında Şeyh Mahmud-i Karakoyî'ye tabi olmuş ancak onun vefatıyla Norşin şeyhlerinden Şeyh Takiyuddin'e (v. 1967) bağlanmış ve ondan hilafet almıştır. Aralarında Şeyh Hâlid Ohinî'nin oğulları Şeyh Nimetullah (v. 2012), Şeyh Fethullah (Ayte) ve kendi oğulları Şeyh Mesud (Türel) ile Şeyh Zahid'in (v. 2012) bulunduğu ondan fazla halifesi

⁵⁶ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 99-102. Fethullah Ayte, *a.g.m.*, s. 62-63.

⁵⁷ Sürgün dönemi için bkz. Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 140-148.

⁵⁸ Fethullah Ayte, *a.g.m.*, s. 63. Bu eserlerin bir kısmı, Ohin Medresesi Kütüphanesi'ndedir.

⁵⁹ Vefat tarihi ebced hesabına göre **ین ملجى الغرباء** /eyne melceü'l-gurabâ olarak düşürülmüştür (Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 148). Sağlaması şöyledir: **elif (1) + ye (10) + nun (50) + mim (40) + lam (30) + cim (3) + elif (1) + elif (1) + lam (30) ğayn (1000) + ra (200) + be (2) + elif (1) =1369**

vardır. Şeyh Âsım, çalışmamızda sıkça başvurduğumuz *Birketü'l-kelimât* adlı eserin müellifidir.⁶⁰

Günümüzde Ohin Tekkesi ve Medresesi'ndeki faaliyetleri Şeyh Âsım'ın halifelerinden Şeyh Fethullah Ayte ve Şeyh Mesud Türel yürütmektedirler.

3. Şeyh Abdülkahhar Zokaydî (v. 1906) ve Zokayd Dergâhı

Abdülkahhar b. Molla Mahmud, bölgenin büyük âlimlerinden Allâme Molla Halil Siirdî'nin (v. 1843) torunudur. Siirt'in Eruh ilçesi Tanze (Kavaközü) köyünde 1844 yılında dünyaya gelen Abdülkahhar, dedesinin medresesinde müderris olan Molla Ömer'in yanında ilim tahsil etmiş ve ondan icazet almıştır.⁶¹

Başta tarikata mesafeli duran Molla Abdülkahhar, Sıbgatullah Arvâsî'nin halifelerinden Hâlid-i Oreki ile kendisi arasında geçen bir olaydan⁶² sonra tarikata girmeye karar verir. Tarikata ilk olarak Siirt'e bağlı Fersaf (Aydınlar/Dereyamaç) köyünde bulunan Şeyh Muhammed Hazîn Fersafi'ye (Şeyh-i Hazîn) (v. 1892) intisap ederek girer. Daha sonra Norşin'e gidip Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî'ye bağlanır. Sülûkunu tamamladıktan sonra hilafet alır ve önceki şeyhi Şeyh-i Hazîn'den izin alarak ona yakın bir köy olan Halenze (Bağtepe) köyünde irşada başlar. Bir müddet Siirt ve civarında irşad faaliyetlerini sürdürdükten sonra Zokayd (Kurtalan/Kayabağlar) köyüne yerleşir. Burada kurduğu medrese ve tekkede birçok ilmi ve irfani hizmette bulunan Şeyh Abdülkahhar'a Cizre civarından on yedi köyün intisap ettiği söylenmektedir. Yine halkı Ezidi olan yüz haneli Batran (Kurtalan/Yellice) köyünün Müslüman olmasına vesile olması da kayda değer bir faaliyettir.⁶³ Ahmed-i Hânî'nin *Nubihar* adlı eserine

⁶⁰ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 148-155.

⁶¹ Abid Sevgili, “Şeyh Mahmud ez-Zokaydî ve ed-Dâ' ve'd-Deva' Adlı Eseri” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi SBE, Diyarbakır 2011, s. 31.

⁶² Molla Halil Siirdî ailesi, bölgede ilmiyle şöhret bulmuş Hâlid-i Oreki'yi çok sayar ve onu üstün tutar. Fakat Molla Hâlid'in Sıbgatullah Arvâsî'nin önünde eğilmesini ve Arvâsî'nin onun sırtına basıp ata binmesini işittiklerinde, bu hareketi “ilmin şerefini düşürmek” olarak yorumlayıp artık ona saygı göstermezler. Bir defasında Molla Hâlid, bu aileye ait medreseye geldiğinde onlarla görüşmüş ve Molla Abdülkahhar'a dua etmiştir. Bu esnada Molla Abdülkahhar “*Allah bu dönemdeki âlimlerden ilmi alsın! Çünkü bunlar ilme saygıyı bırakmadılar*” diye çıkışınca Molla Hâlid biraz düşündükten sonra kendisine şöyle der: “*İnsanlar bana âlim derler fakat benim ilmimden bir ümidim yoktur. Ben sadece Gavs'a [Seyyid Sıbgatullah Arvâsî] yaptığım hizmetlerden ümitliyim. Benim bu hizmeti yaptığım esnada aldığım zevki Allah sana da tattırsın.*” der. Şeyh Abdülkahhar bu sözden çok etkilenir ve bir müddet sonra tarikata girmeye karar verir (Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 19; Korkusuz, *Nehrî'den Hazne*'ye, s. 130-131).

⁶³ Detaylı bilgi için bkz. Korkusuz, *Nehrî'den Hazne*'ye, s. 134.

haşiye yazan ve şeyhi, Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî'nin mektuplarını derleyen Şeyh Abdülkahhar, 1906 yılında vefat eder ve Zokayd'a defnedilir.⁶⁴

Ondan sonra Zokayd Dergâhı'ndaki faaliyetleri oğlu ve Şeyh Muhammed Diyauddin'in halifesi Şeyh Mahmud-i Zokaydî (v. 1945) devam ettirmiştir. Şeyh Mahmud 1877 yılında Siirt'in Halenze (Bağtepe) köyünde dünyaya gelmiştir. Molla Halil Siirdî'nin kurduğu Siirt'teki Mahmudiye Medresesi'nde Molla Halil'in torunlarından Molla Hasan'ın (v. 1895) yanında ders okur. Daha sonra Zokayd'a döner. Babasında da bir müddet ilim tahsil ettikten sonra ondan ilmi icazeti alır.⁶⁵ Hilafet alamadan babası vefat edince Norşin'e gider ve Şeyh Muhammed Diyauddin'e tabi olur ve kısa bir sürede ondan hilafet alır.⁶⁶ Daha çok tedris ve telif ile uğraşan Şeyh Mahmud, halife bırakmamıştır. Eserlerinden bazıları şöyledir: *ed-dâu ve devâ, Risâletün bi't-telaffuzi bi's-sâdi ve'd-dâd, er-Risâletü'l-arûziyye ve'l-kavâfiyye, Risâletün fi beyâni'l-muâşere, Tavdihü'l-mesâlik* (İbn-i Malik'in *Elfiyye*'sinin nesir hali), Molla Halil Siirdî'nin *M'afuvvât* adlı eserine şerh.⁶⁷ Şeyh Mahmud'un dikkat çeken bir faaliyeti de Ermeni tehciriyel göç eden Ermenilerden geride kalan kimsesiz birçok Ermeni çocuğu himayesine alması ve evlendirene kadar bakımını üstlenmesidir.⁶⁸

Şeyh Mahmud'dan sonra oğulları, Şeyh Haydar (v. 1968),⁶⁹ Şeyh Cüneyd (v. 1963)⁷⁰ ve Şeyh Fudayl (v. 1992)⁷¹ irşad ve tedris faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Zokayd Tekkesi'nde dikkat

⁶⁴ Sevgili, *a.g.t.*, s. 31-33.

⁶⁵ Sevgili, *a.g.t.*, s. 30.

⁶⁶ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye*, s. 282.

⁶⁷ Eserler hakkında detaylı bilgi için bkz. Sevgili, *a.g.t.*, ss. 39-47.

⁶⁸ Bu kişilerin bazıları için bkz. Sevgili, *a.g.t.*, s. 23.

⁶⁹ Zokayd'da doğan Şeyh Haydar, babasının yanında tahsilini tamamlayıp icazet alır. Tarikata önce babasına intisap ederek giren Şeyh Haydar, hilafeti Norşin müderrisi Molla Muhammed Emin'in halifesi Şeyh Muhammed Baki'den alır. Dedesi Şeyh Abdülkahhar gibi bölgedeki gayr-i müslimlerin Müslüman olmasına vesile olan Şeyh Haydar, 1968'de vefat eder ve Zokayd'a defnedilir (Sevgili, *a.g.t.* s. 34).

⁷⁰ 1911'de Zokayd'da doğan Şeyh Cüneyd, medrese tahsilini Zokayd'da babasının yanında tamamlar. Molla Mahmud'un çocukları arasında ilmi seviyesi en yüksek kişi kabul edilen Şeyh Cüneyd, yirmi beş yıl tedriste bulunmuştur. Birçok talebe yetiştiren Şeyh Cüneyd, tarikata babasına intisap ederek girmiştir. Babası vefat edince Ohin'deki Şeyh Alaeddin'e intisap etmiş, onun da vefatından sonra Suriye'de bulunan ve Şeyh Muhammed Diyauddin'in halifesi olan Şeyh Mahmud-i Karakoyî'ye intisap edip ondan hilafet almıştır. İyi bir hattat olan Şeyh Cüneyd, dedesi Şeyh Abdülkahhar ve babası Şeyh Mahmud'un birçok eserini istinsah etmiş ve etrafına haşiyeler yazmıştır. 1963 Yılında vefat eden Şeyh Cüneyd, Zokayd'a defnedilmiştir (Abdurrahman Adak, "Şeyh Cüneyd-i Zokaydî ve Mahtut Bir Şiir Mecmuası", *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. I, Nisan 2009, s. 133-135).

⁷¹ Şeyh Cüneyd'den ilmi icazet alan Şeyh Fudayl, Zokayd'da müderrislik yapmıştır. Şeyh Maşuk Norşini'den hilafet alan Şeyh Fudayl, bölgedeki birçok şeyhin eserlerini istinsah edip 200 kûsur

çeken bir diğer husus hat ve süsleme sanatlarıyla ilgilenmeleridir. Bu sanatsal faaliyetler kapsamında bu tekkedeki meşayih birçok eseri istinsah etmiştir.⁷²

4. Şeyh Abdülkadir-i Mellekendî Hezânî (v. 1908) ve Hezân Dergâhı

Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Semerşeyh/Semerkend (Yokuşbaşı) köyünde tanınmış bir âlim olan ve aynı zamanda Mevlânâ Hâlid'in halifesi olduğu söylenen Molla Abdullah-ı Semerşeyhî'nin oğludur. Daha önce ismi geçen Molla Abdurrahman-ı Mellekendî'nin kardeşidir.⁷³

İlim tahsilini babasının yanında bitiren Şeyh Abdülkadir, tarikata Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'ye intisap ederek girmiştir. Arvâsî vefat edince onun halifesi Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî'ye bağlanıp seyr u sülûkunu bitirir ve ondan hilafet alan ilk kişi olur.⁷⁴ Şeyh Abdülkadir önceleri Resula [?] köyünde imamlık yapıyorken şeyhi onu Diyarbakır Lice'ye bağlı Hezân (Savat) köyüne gönderir. Şeyh Abdülkadir buradaki irşadıyla büyük âlimlerin tarikata girmesini sağlar ve bunların bazısına da hilafet verir. Şeyh Abdülkadir'in içinde bazı mektupların da yer aldığı bir *Divan*'ı vardır.⁷⁵

Bölgede bilinen meşhur halifeleri şunlardır: Şeyh Ahmed el-Hâsî (Mela-yi Hâsî) (v. 1951),⁷⁶ Molla Mustafa-i Sîsî (v. 1914),⁷⁷ Muhammed Hadi (Seyda-yı Lice) (v. 1912),⁷⁸ Şeyh

---

varaktan ibaret bir eserler mecmuası hazırlamıştır. Şeyh Fudayl, 1992 yılında vefat etmiş ve Zokayd'a defnedilmiştir.

⁷² Abdulcebbar Kavak, *Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî ve Hâlidîlik*, Nizamiye Akademi, İstanbul, 2016, s. 386.

⁷³ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 189.

⁷⁴ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 69.

⁷⁵ Şefik Korkusuz, *Tezkire-i Meşayih-i Amid*, Kent Yayınları, İstanbul 2014, s. 37-38.

⁷⁶ Lice'nin Hezân nahiyesine bağlı Hâs köyünde doğan Şeyh Ahmed, Diyarbakır Mesudiye Medresesi'nde Müftü İbrahim Efendi'nin yanında tahsilini tamamlamıştır. Melay-i Hâsî olarak şöhret bulan Şeyh Ahmed, Diyarbakır merkezde ve Hezân nahiyesinde müderrislik, Lice'de de müftülük yaptıktan sonra hilafetin kaldırılmasından (1924) dolayı görevinden istifa eder. Şeyh Abdülkadir-i Hezânî'ye intisap edip sülûkunu tamamlar ve ondan hilafet alır. İrşad faaliyetlerinde bulunmayan Melay-ı Hâsî, daha çok ilim tedrisi ile meşgul olmuştur. Kürtçe, Arapça, Zazaca, Türkçe ve Farsça bilen Melay-ı Hâsî, kendi anadili olan Zazaca bir mevlid telif etmiş ve bu eser 1900'lü yıllarda 400 adet basılmıştır. Şeyh Ahmed 1951 yılında vefat eder ve Hezân'a defnedilir. (Korkusuz, *Tezkire-i Meşayih-i Amid*, ss. 62-69).

⁷⁷ Asıl ismi Mustafa Feyzi olup Seyday-ı Sîsî diye meşhur olmuştur. 1847 yılında Lice'ye bağlı Sîs (Yolçatı) köyünde dünyaya gelmiştir. İlim tahsiline Molla Hâlid-i Oreki'nin yanında başlayan Sîsî, daha sonra eğitim gördüğü Molla Muhammed Hadî'den ilmi icazetini almıştır. Şeyh Abdülkadir'den hilafet aldıktan sonra şeyhi onu, Elazığ Karakoçan'a göndermiştir. Sîsî başta oğlu Muhammed Hadi Kevmanî (v. 1956) olmak üzere yedi halife yetiştirmiştir. Bunlar Molla Muhammed Hadi Kevmanî (Oğlu), Molla

Seyyid Ali⁷⁹ ve Molla Abdullah-ı Hazrovî (v. 1947). Hazne ekolunun kurucusu Şeyh Ahmed Haznevî (v. 1950), tarikata ilk olarak ona intisap ederek girmiştir. 1326/1908 yılında vefat eden Şeyh Abdülkadir, Lice'nin Hezân köyünde medfundur.⁸⁰ Ondan sonra Hezân Dergâhın'da tarikati, oğlu ve Şeyh Muhammed Diyauddin'in halifesi Şeyh Selim-i Hezânî (v. 1350/1931-32) devam ettirmiştir.⁸¹

5. Şeyh Ahmet Dummulî Taşkesenî (v. 1909) ve Taşkesenli Dergâhı

Molla Mahmud'un oğlu Şeyh Ahmed, Bingöl'ün Karlıova ilçesine bağlı Hacılar köyünde 1848 yılında dünyaya gelmiştir. İlmî tahsilini Molla Ahmed-i Kukî, Molla Abdurrahman-ı Mellekendî ve Şeyh Hâlid-i Orekî'den almıştır. Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'ye intisap ederek tarikata giren Şeyh Ahmed, seyr u sülûkunu Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî'nin yanında tamamlamıştır. İrşad için Erzurum'da Sultan Melik Mahallesi Üç Kümbetler Mevkiinde bir yere yerleşen Taşkesenî, yaz aylarında Erzurum'un Tekman ilçesine bağlı Taşkesen köyünde ikamet etmiştir. Kendisi Erzurum Caferiye Medresesi'nde müderrislik yaparken Taşkesen'de de amcası oğlu ve halifesi Şeyh İbrahim'i yetkili kılmıştır. Yaptığı hizmetlerden dolayı Sultan II. Abdülhamid, Ahmet Taşkesenî'ye bir Kur'an-ı Kerim hediye etmiştir.⁸² 1909 yılında vefat eden Şeyh Ahmed, Erzurum merkezde Taşkesenli Cami haziresinde defnedilmiştir. Yetiştirdiği halifeler şunlardır: Oğlu Şeyh Ziyauddin Efendi, Şeyh İbrahim Efendi, Erzurum Serçeme

---

Aliy-i Okçıyan, Molla Muhammed Bermanî, Molla Abdülmecid-i Licevî, Molla Ubeydullah Şevkî, Molla Hasan-i Tumuk, Molla Receb-i Kavman. Seyday-i Sîsî, 1914 yılında vefat etmiş ve Karakoçana'a bağlı Kavman'a (Yücekonak) defnedilmiştir. (Korkusuz, *Tezkire-i Meşayih-i Amid*, s. 313-314; Muhammed Hadiy-i Kevmanî, *Divan*, Haz. Muhammed Seydaoğlu, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2011, ss. 7-10. Eserde Şeyh Mustafa Sîsî ve Oğlu Muhammed Hadi'nin kasidelerinin yanı sıra başka şeyhlerin de kasidesi yer almaktadır.

⁷⁸ Lice'de doğan Muhammed Hadi, Siirtli Molla Halilzade Fethullah Efendi'den icazet almıştır. Seyday-ı Lice diye şöhret bulan Muhammed Hadi, Lice'deki rüşdiye mektebinde müderrislik yapmış, ardından Lice müftülüğüne tayin olmuştur. Şeyh Abdülkadir'den hilafet aldıktan sonra da tedris faaliyetleriyle meşgul olan Seyday-ı Lice'nin bir divanı ve tecvide dair bir eseri bilinmektedir. 11 Kânunusani 1327/1912'de vefat eden Seyda, Lice'de defnedilmiştir (Korkusuz, *Tezkire-i Meşayih-i Amid*, ss., 156-160).

⁷⁹ Muş'un Bulanık ilçesi Mellekend (Mollakent) köyünden olan Şeyh Seyyid'in asıl ismi Ali'dir. Tarikata önce Abdurrahman Tâğî'ye intisap ederek giren Şeyh Ali, Tâğî'nin talimatı üzerine Şeyh Abdülkadir'in yanına gider. Şeyh Abdülkadir'de sülûkunu tamamlayıp hilafet alan Şeyh Ali, onun aynı zamanda damadı olur (Korkusuz, *Tezkire-i Meşayih-i Amid*, s. 332-333).

⁸⁰ Âsım Ohinî, *a.g.e.*, vr. 69.

⁸¹ Korkusuz, *Tezkire-i Meşayih-i Amid*, s. 37-38.

⁸² Hediye edilen Kur'an-ı Kerim hâlâ ailece muhafaza edilmektedir. Abdurrezak Türk, *a.g.e.*, s. 363.

köyünden Tabur İmamı Muhammed Nuri Efendi, Liceli Molla Ömer Efendi ve Kağızmanlı Molla Hasan Efendi.⁸³

Şeyh Ahmed'den sonra tarikat silsilesini Taşkesenli şeyhleri farklı icazetler alarak devam ettirmişlerdir. Bunlar;

1. Şeyh İbrahim Taşkesenî (v. 1926); Şeyh Ahmed'in amcazadesi ve halifesidir.
2. Şeyh Ziyauddin Taşkesenî (v. 1914); Şeyh Ahmed'in oğlu ve halifesidir.
3. Şeyh Muhammed Sırrı Efendi (v. 1954); Şeyh Ahmed'in oğlu ve Şeyh İbrahim'inhalifesidir.⁸⁴
4. Şeyh Alaeddin Taşkesenî (1967); Şeyh Ahmed Taşkesenî'nin yeğeni ve Şeyh Ziyauddin Taşkesenî'nin halifesidir.
5. Şeyh Muhammed Sıddık Efendi (v.1985); Şeyh Muhammed Diyauddin'in oğlu ve Abdurrahman-ı Tâğî'nin torunlarından Şeyh Taha Norşini'nin halifesidir.
6. Taşkesenli Abdurrahman Hoca (v.1980); Şeyh Muhammed Sırrı Efendi'nin oğlu ve halifesi olarak bilinmektedir.⁸⁵

6. Şeyh Muhammed Sami Erzincanî (v. 1912) ve Kırtıloğlu Tekkesi

Erzincan'ın Kırtıloğlu⁸⁶ sülalesine mensup olan Muhammed Sami, Erzincan'a bağlı Selüke (Yeşilçay) köyünde 1847 yılında doğmuştur. Çeşitli medreselerde ilim tahsil ettikten sonra İstanbul'da Fatih Medresesi'nden mezun olmuş, sırasıyla Erzincan'ın Üzümlü köyünde imamlık, Erzincan Camii Kebir'inde vaizlik ve Erzurum'un Hınıs İlçesinde Rüştüye Mektebi'nde öğretmenlik yapmıştır.⁸⁷

İlk dönemlerde Erzincan'daki Kadirî şeyhlerinden Süleymaniyeli Abdurrahman Efendi ile Nakşî şeyhi Mustafa Fehmi Efendi'nin sohbetlerinde bulunur. Sonrasında Hınıs'ta

⁸³ Fuat Taşkesenligil, *Silsile-i Aliye'nin Taşkesenli Halkası*, Bakanlar Matbaacılık, Erzurum 2002, ss. 43-57.

⁸⁴ Şeyh İbrahim'in diğer halifesi Erzurumlu Kavuklu Şeyh Hacı Hasan Efendi'dir. Abdurrezak Türk, *a.g.e.*, s. 365.

⁸⁵ Taşkesen şeyhlerinin hayatları için bkz. Fuat Taşkesenligil, *a.g.e.*; Abdurrezak Türk, *a.g.e.*, ss. 364-386; İbrahim Taşkesenligil, "Taşkesenli", *DİA*, TDV, 2011, C. XXXX, s. 148-149.

⁸⁶ Muhammed Sami'nin büyük dedesi Mustafa Efendi, Erzincan'ın batısında yer alan Oğlaktepe Köyü ile Aydoğdu köyü arasında bulunan Kırtıl tımarı adıyla bilinen bir arazinin tımar sahipliğini yapmıştır. Ondan dolayı soyundan gelen kişilere Kırtıloğlu denmektedir (Ünal Tuygun, *Pir-i Sami Hazretleri*, Kervan Yayınları, Erzincan 1997, s. 5-6).

⁸⁷ Abdülkerim Erdoğan, "Erzincanlı Salih Baba", *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, Eskişehir 26-28 Mayıs 2014, s. 445-446.

öğretmenlik yaptığı dönemde, irşad için Hınıs'a gelen Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî'nin sohbetine katılan Erzincanî, ondan etkilenir ve ona intisap eder. Birkaç defa Norşin'e gittikten sonra şeyhinin dergâhında hizmet etmek için resmi görevinden istifa edip Norşin'e yerleşir. Kürtçe bilmeyen Erzincanî müşidiyle kimi zaman tercüman vasıtasıyla bazen de Arapça iletişim kurar. Bir yıl süre zarfında seyr u sülûkunu tamamlayınca Şeyh Abdurrahman kendisine hilafet verir ve 1883-84 yılında Erzincan'a irşad için gönderir.⁸⁸

Erzincan'a giden Muhammed Sami, Karaağaç (Mecidiye-i Kebir) Mahallesi'nde cami, tekke, fırın ve çeşme inşa eder. Buradaki yer, kendi aşiretine nisbeten Kırtıloğlu Dergâhı, kendisi de Pîr-i Sâmi olarak anılmaya başlar. Hayatının sonuna kadar irşad faaliyetlerinde bulunan Muhammed Sami, sahip olduğu mülkleri dergâhın giderlerine vakfetmiştir. 1330/1912 yılında vefat eden Pîr-i Sâmi'nin kabri Erzincan'da Terzi Baba Mezarlığı yolu üzerindedir.⁸⁹ 1907'de hacca giden Erzincanî dönüş yolunda İstanbul'a uğramış ve II. Abdülhamid ile görüşmüştür.⁹⁰

Yetiştirdiği halifeler arasında Şeyh Muhammed Beşir Efendi (v. 1932), Kelkitli Hoca Ali Efendi, Şeyh Abdurrahman Acar, Hacı Hasan Efendi, Hacı Hoca Mehmet Efendi bulunmaktadır. Müridlerinden *Râbitâ-i Nakş-i Hayâl*⁹¹ adlı bir divanı bulunan Tüfekçizâde Salih Baba (v. 1939) ile Kör Müezzîn Salih şöhret bulmuştur.⁹² Ondan sonra Kırtıloğlu Tekkesi'nde sırasıyla Muhammed Beşir Efendi (v. 1932), Musa Dede Paşa Bayburdî (Baştürk) (v. 1974)⁹³ ve Abdurrahim Reyhanî Erzincanî (v. 1998) postnîşîn olmuştur.⁹⁴

SONUÇ

Seyyid Taha Nehrî ile Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu'sunda yayılan Hâlidîlik, Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'nin yetiştirdiği halife ve müridleri ile bir sonraki nesle ulaşmıştır. Onun halifesi Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî ise tarikatın bölgede istikrarlı ve geniş bir biçimde temerküz etmesini sağlamıştır. Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî'nin, Kurduğu Norşin Medrese ve Tekkesi, dinin zahirî öğretilerinin tahsil edildiği bir merkez olmakla birlikte manevi yolda saliklerin yetiştiği tasavvufî bir ekol olmuştur. Seyda-yı Tâgî'den sonra "Hazret" lakaplı oğlu Şeyh Muhammed

⁸⁸ Tuygun, *a.g.e.*, s. 10-12; Korkusuz, *Nehrî'den Hazne'ye*, s. 143-147.

⁸⁹ Abdülkerim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 446.

⁹⁰ Kavak, *a.g.e.*, s. 384.

⁹¹ Eserin en son basımı için bkz. Salih Baba, *Salih Baba Divanı*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2015.

⁹² Hayatları için bkz. Tuygun, *a.g.e.*, s. 26-31.

⁹³ Hayatı için bkz. Nurettin Albayrak, "Dede Paşa", *DİA*, TDV, 1994, C. IX, s. 83.

⁹⁴ Sami Erzincanî ve Kırtıloğlu Dergâhı hakkında detaylı bilgi için bkz. Tuygun, *a.g.e.*

Diyauddin Norşinî bu hizmetleri devam ettirmiştir. Ondan sonra tekkenin dikkat çeken postnîşîni ise Şeyh Maşuk Norşinî olmuştur. Günümüzde hâlen mezkûr şeyhlerin torunları tarafından faaliyetler sürdürülmektedir.

Seyda-yı Tâğî on dokuz halife yetiştirmiştir. Bunların bir kısmından yeni dergâhlar oluşmuştur. Günümüz Türkiye'sinde halen etkileri devam eden bu dergâhlar Erzurum, Bitlis, Diyarbakır, Muş, Erzincan ve Siirt'te faaliyetlerini medrese-tekke birlikteliği formülünde Devam ettirmişlerdir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

BOA, İ.DH, 962/76124, 04 Z 1302/14 Eylül 1885.
1310 (1893) *Salnâme-i Vilayet-i Bitlis*, Bitlis Vilayet Matbaası.
1293 *Erzurum Salnamesi*, Erzurum Vilayet Matbaası.

B. Kaynak Eserler ve Araştırmalar

Adak, Abdurrahman, “Şeyh Cüneyd-i Zokaydî ve Mahtut Bir Şiir Mecmuası”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. I, Nisan 2009.

Ahmed Muhtar Paşa, *Anadoluda Rus Muharebesi 1876-1877*, Sadeleştiren: Enver Yaşarbaş, İstanbul, Petek Yayınları, C. I, 1985

Albayrak, Nurettin, “Dede Paşa”, *DİA*, TDV, 1994, C. IX

Ayte, Fethullah, “Medreseler”, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*, C. I, Muş Üniv. Yayınları, Muş 2013.

Baz, İbrahim “Osmanlı’dan Cumhuriyete Norşin Dergâhı ve Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî”, *Tasavvuf*, S. 34, 2014.

Çokreşi, İbrahim, *Kitâbu'l-İşârât (el-Kelimâtu'l-kudsiyye li's-Sâdât-i'n-Nakşibendiyye içerisinde)*, Haz. Ahmed Hilmi Kûğî, y.y., 1979

Erdoğan, Abdülkerim, “Erzincanlı Salih Baba”, *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, Eskişehir, 26-28 Mayıs 2014.

Haznevî, Abdurrahim, *et-Tarîkatu'n-Nakşibendiyye*, , Mektebetu Seyda, Diyarbakır 2015.

Haznevî, Alaeddin, *Hazret ve Şah-ı Hazne: Hayat ve Menkıbeleri*, Çev. Abdullah Demiray, Semerkand Yayınları, İstanbul 2012.

Kavak, Abdulcebbar. *Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî ve Hâlidîlik*, Nizamiye Akademi, İstanbul, 2016.

Kevmanî, Muhammed Hadîy-i, *Divan*, Haz. Muhammed Seydaoğlu, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2011.

Korkusuz, Şefik, *Nehrî'den Hazne'ye Meşayih-i Nakşibendî*, , Pak Ajans Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul 2010. _____ *Tezkire-i Meşayih-i Amid*, Kent Yayınları, İstanbul 2014.

Norşinî, Muhammed Diyaüddin, *Risâletü Hazreti's-Şeyh Muhammed Diyaüddin fî tercemeti âbâihi (el-Kelimâtu'l-kudsiyye li's-Sâdât-i'n-Nakşibendiyye içerisinde)*, Haz. Ahmed Hilmi Kûğî, y.y. 1979.

Nursî, Said, *Mesnevî-i Nuriye*, Envar Neşriyat, İstanbul 1995

Ohinî, Âsım, *Bir ketü'l-kelimât*, Bitlis Ohin Medresesi Kütüphanesi.

Salih Baba, *Salih Baba Divanı*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2015.

Sevgili, Abid, “Şeyh Mahmud ez-Zokaydî ve ed-Dâ' ve'd-Deva' Adlı Eseri” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi SBE, Diyarbakır 2011.

Tahî [Tâgî], Şeyh Abdurrahman-ı, *Mektûbât-ı Seyda-i Tahî*, Çev. Ahmet Şahin, Semerkand Yayınları, İstanbul 2013.

Taşkesenligil, Fuat, *Silsile-i Aliye'nin Taşkesenli Halkası*, Bakanlar Matbaacılık, Erzurum 2002.

Taşkesenligil, İbrahim, “Taşkesenli”, *DİA*, TDV, 2011, C. XXXX.

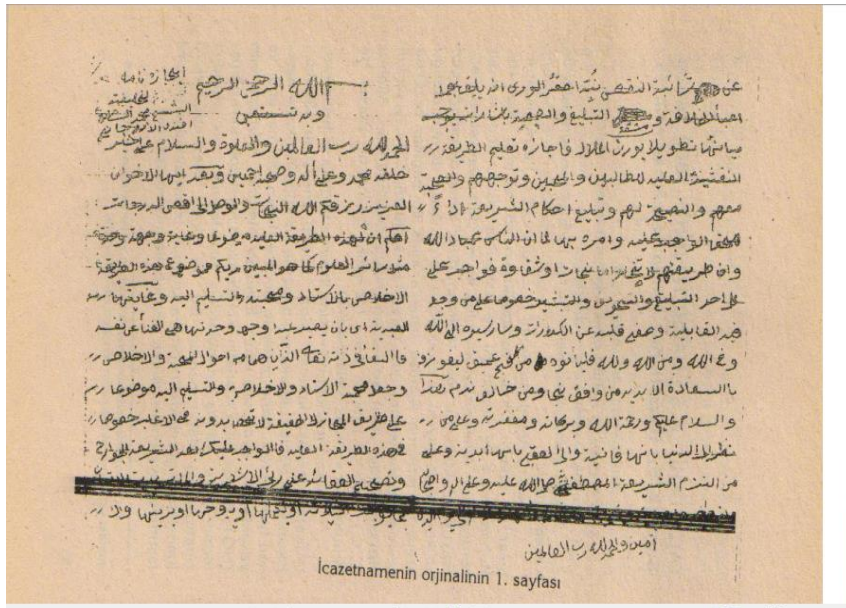
Tuygun, Ünal, *Pir-i Sami Hazretleri*, Kervan Yayınları, Erzincan 1997.

Türk, Abdurrezak, *Erzurum'un Kandilleri*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2014.

Ekler

Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî'nin Şeyh Muhammed Sami Erincanî'ye verdiği icâzetnâmenin ilk sayfası (Ünal Tuynun'un *Pîr-i Sami* kitabından alınmıştır)

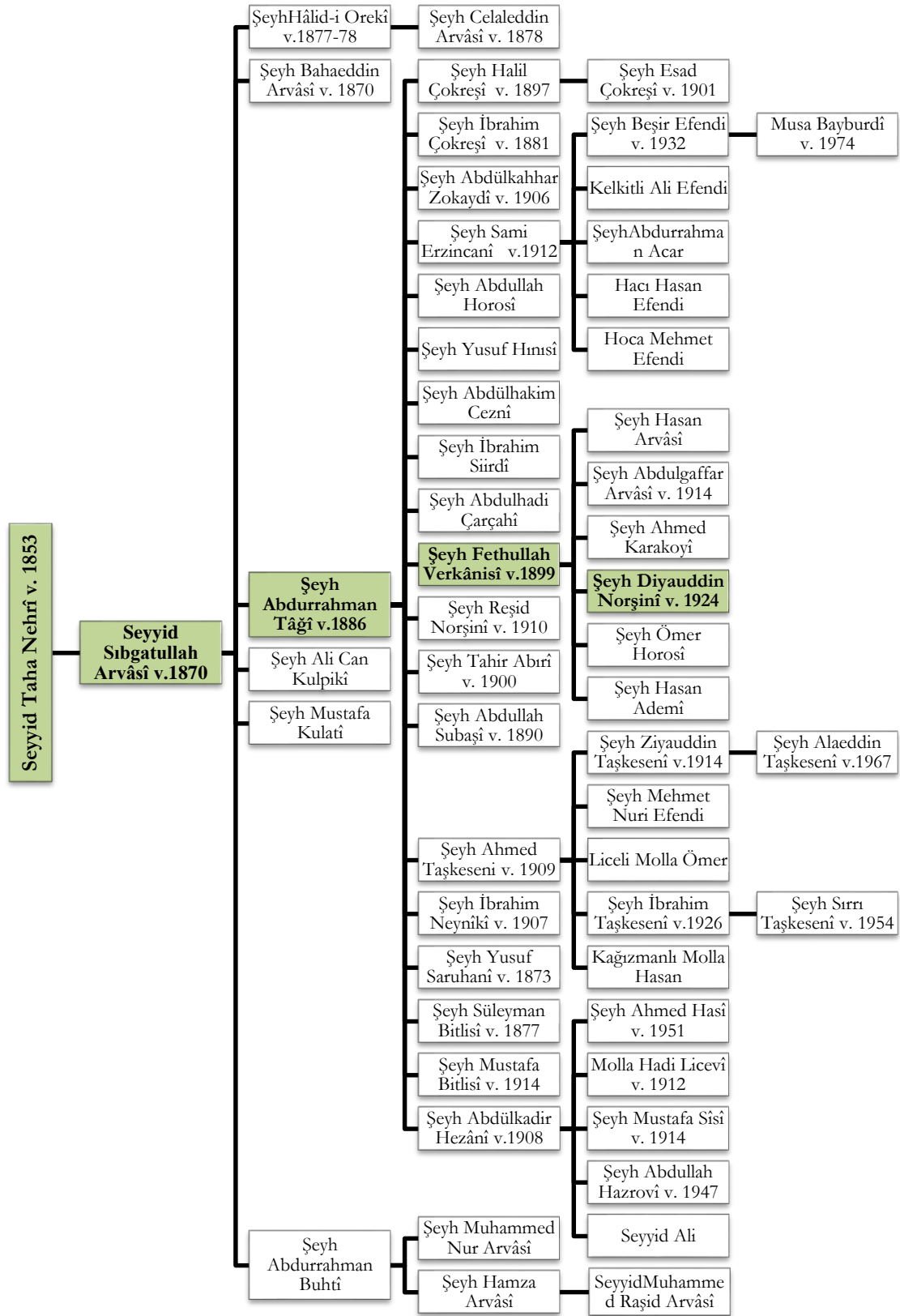
Şeyh Muhammed Diyaüddin Norşini'nin Şeyh Selim Hezânî'ye verdiği ilmi icâzetnâme (Şefik Korkusuz'un *Nehri'den Hazne*'ye eserinden alınmıştır)

<http://dergip.com>

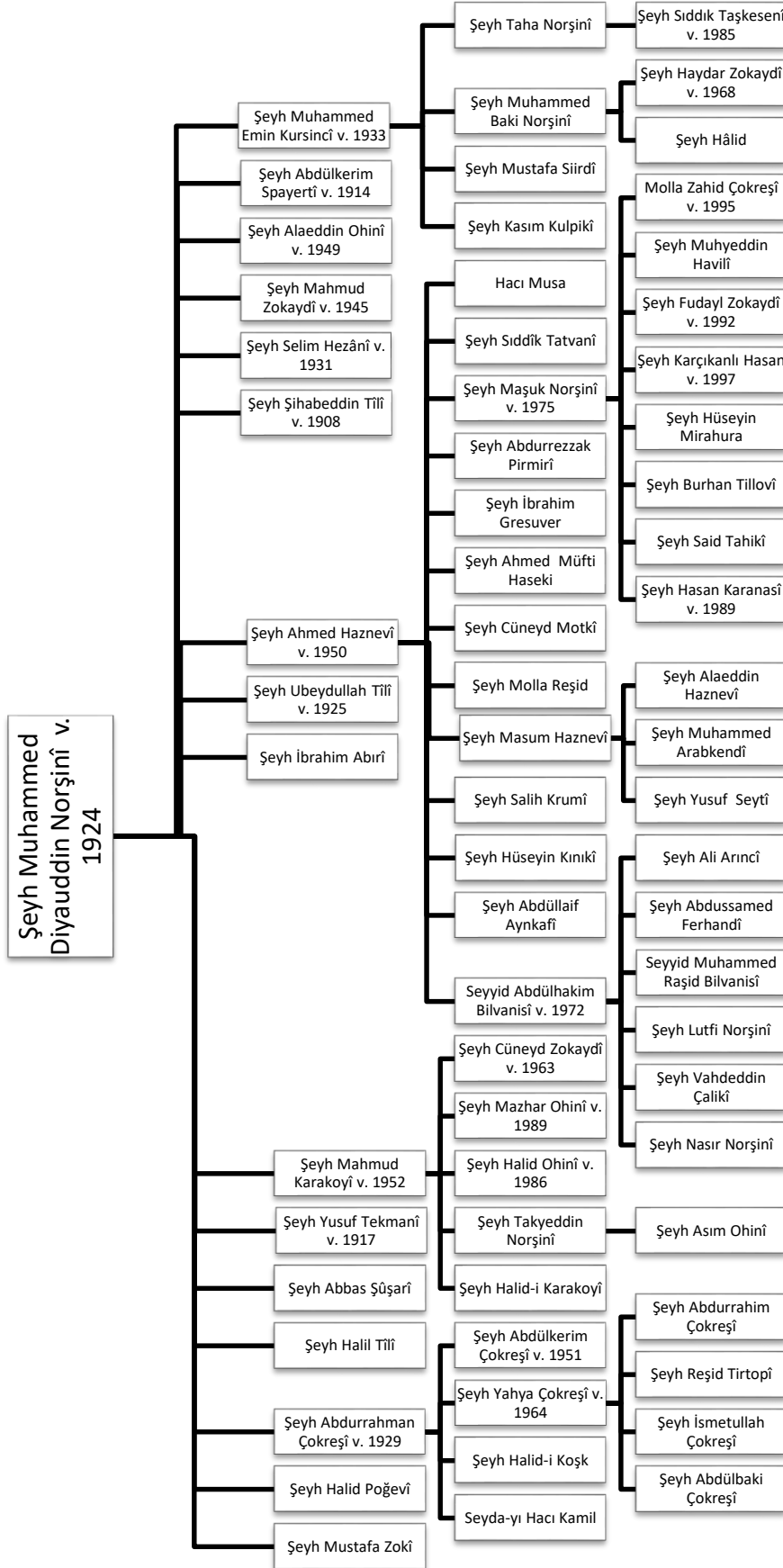
ISSN: 2149-2344

E-ISSN: 2149-2344

Seyyid Sıbgatullah Arvâsî Kolu

Şeyh Muhammed Diyaüddin Norşinî Sonrası